

В умовах складної екологічної ситуації у нашій державі зусилля кожного повинні бути спрямовані на збереження, відтворення та раціональне використання природних ресурсів.

Література

1. Величко О. М. Екологічний моніторинг./ О. М. Величко, Д. В. Зеркалов — К.: Либідь, 2001 — 125 с.
2. Кучерявий В.П. Урбоекологія./ В.П. Кучерявий — Львів: Світ, 2001. — 440 с.
3. Панченка С.М. Основи спостережень за станом довкілля: навчально-методичний посібник / за заг. ред.. к.б.н. С.М. Панченка, к.пед.н. Л.В. Тихенко. — Суми: Університетська книга, 2013. — 352 с.
4. Руденко С.С. Загальна екологія: практичний курс. Частина I./ С.С. Руденко, С.С. Костишин, Т.В. Морозова — Чернівці.: Рута, 2003. — 320 с.
5. Йоркіна Н.В. Комплексний екологічний моніторинг урбосистеми Мелітополя та здоров'я населення міста [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://eco.com.ua/>

СОЗОЛОГІЧНА ОЦІНКА ВИДІВ РОСЛИН НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «КАРМЕЛЮКОВЕ ПОДІЛЛЯ»

*Балинська Н.А., Кравчук Г.І.
Вінницький національний аграрний університет*

Лісова рослинність у НПП "Кармелюкове Поділля" представлена переважно дубовими лісами. В деревостані представлено два види дуба — дуб скельний (*Quercus petraea*) і дуб звичайний (*Q. robur*). Саме тут проходить північно-східна межа поширення відносно більш теплолюбного, зате і більш посухостійкого, дуба скельного і відбувається його заміщення далі на північ дубом звичайним. Асоціації з домінуванням дуба скельного поширені переважно в басейні ріки Савранки, на схилах південної експозиції, на підвищених плакорних ділянках Бритавської, Вербської, Червоногреблянської, Любомирської, Стратіївської дач, в урочищах Уланово та Єленово. У північній частині Бритавської дачі та ще північніше — в басейні річки Дохни, де знаходяться, зокрема, Крамарівська і Торканівська дачі, сформувалися перехідні угруповання між формаціями дуба скельного і звичайного.

До поширених у цих деревостанах видів відносяться ясен звичайний (*Fraxinus excelsior*), граб звичайний (*Carpinus betulus*), клен гостролистий (*Acer platanoides*), клен польовий (*Acer campestre*), липа серцелиста (*Tilia cordata*). Значно меншу участь мають явір (*Acer pseudoplatanus*) та черешня (*Cerasus avium*), а також в'язи — гірський (*Ulmus glabra*), граболистий (*U. minor*) та корковий (*U. suberosa*), яблуня лісова (*Malus sylvestris*), груша звичайна (*Pyrus communis*). Значну наукову цінність має субсередземноморський вид берека (*Sorbus torminalis*), який занесений до Червоної книги України.

Чагарниковий ярус також досить різноманітний, складають його кизил звичайний (*Cornus mas*), клен татарський (*Acer tataricum*), свидина кров'яна (*Swida sanguinea*), гордовина (*Viburnum lantana*) [2].

Домінантами трав'яного ярусу на вирівняних ділянках виступають осока парвська (*Carex brevicollis*), зеленчук жовтий (*Lamium galeobdolon*), зірочник ланцетолистий (*Stellaria holostea*), на схилах — осока волосиста (*Carex pilosa*). В широких плескатих днищах — ценози з переважанням кропиви жабрійовистої (*Urtica galeopsifolia*) та цибулі ведмежої (*Allium ursinum*). На деяких ділянках домінантами трав'яного ярусу є конвалія звичайна (*Convallaria majalis*), барвінок малий (*Vinca minor*), плющ звичайний (*Hedera helix*). Угруповання з домінуванням у травостой осочки парвської, плюща зви-

чайного або цибулі ведмежої, які є рідкісними для України, у Бритавській, Червоногреблянській і Вербській. У трав'яному покриві лісів звичайними є арум Бессера (*Arum besseranum*), півники злаколисті (*Iris graminea*), перлівка одно квіткова (*Melica uniflora*), шоломниця висока (*Scutellaria altissima*), егоніхон фіолетово-голубий (*Aegonuchon purpureosaeeruleum*), молочай мигдалевидний (*Euphorbia amygdaloides*).

Своєрідним елементом рослинного покриву є невеличкі лісові болота-блюдця, так звані "мочарі". Тут формуються евтрофні осокові болота, переважно з осоки гостровидної (*Carex acutiformis*) та осоки побережної (*C. riparia*) [1].

На узліссях та у прилеглих балках поширені угруповання чагарників з терену колючого (*Prunus spinosa*), зустрічаються узлісні фітоценози з герані криваво-червоної (*Geranium sanguineum*), конюшини (найчастіше — конюшини середньої (*Trifolium medium*) та альпійської (*T. alpestre*), зіноваті австрійської (*Chamaecytisus austriacus*), шавлії кільчастої (*Salvia verticillata*).

Важливою складовою національного парку є урочища з природною лучно-степовою і степовою рослинністю. На ділянках, де збереглась степова рослинність зростає ковила волосиста (*Stipa capillata*). Також невеликими ділянками представлені ценози ковили найкрасивішої (*Stipa pulcherrima*), сону лучного (*Pulsatilla pratensis*). Характерною особливістю степів парку є відсутність суцільного задерніння, якому перешкоджає інтенсивна водна ерозія поверхні ґрунту, що дозволяє ряду видів степового різнотрав'я успішно конкурувати зі злаками. Ця особливість створила хороші умови для виживання ряду рідкісних видів, зокрема, відкасника татарниколистого (*Carlina oporordifolia*). Характерними для степів парку видами, крім названих вище, є материнка звичайна (*Origanum vulgare*), льон шорсткий (*Linum hirsutum*), холодок тонколистий (*Asparagus tenuifolius*), шавлія лучна (*Salvia pratensis*), в'язіль барвистий (*Securigera varia*), айстра степова (*Aster amellus*). Серед степових угруповань є ділянки з домінуванням вишніьстепової (*Cerasus fruticosa*). Найцінніші степові ділянки збереглися в урочищах Вишня, Ромашково, Терещуків яр, Суха балка.

Ряд лісових і степових угруповань, виявлених на території НПП "Кармелюкове Поділля", занесено до Зеленої книги України: угруповання звичайнодубових лісів (*Querceta roboris*) з домінуванням плюща звичайного (*Hedera helix*); угруповання звичайно дубових лісів (*Querceta roboris*) з домінуванням у травостої цибулі ведмежої (*Allium ursinum*); угруповання звичайнодубових лісів деренових (*Querceta (roboris) cornosa (maris)*); угруповання звичайнодубових лісів кров'яносвидинових (*Querceta (roboris) swidosa (sanguineae)*) з домінуванням у травостої осоки парвської (*Carex brevicollis*); угруповання скельнодубово-звичайнодубових лісів (*Querceto (petraeae)–Querceta (roboris)*); угруповання скельнодубових лісів деренових (*Querceta (petraeae) cornosa (maris)*); угруповання формації ковили волосистої (*Stipeta capillatae*); угруповання формації ковили найкрасивішої (*Stipeta pulcherrimae*).

Про багатство флори НПП «Кармелюкове Поділля» можуть свідчити дані про флору окремих урочищ. Флора лісового урочища Червоногреблянська дача нараховує 349 видів, флора степового урочища Ромашково — 83 види.

На території парку виявлено 24 види, занесених до Червоної книги України, 2 види з Червоного списку МСОП, 1 вид з Європейського Червоного списку, 2 види з Додатку I Бернської конвенції: берека (*Sorbus torminalis* (L.) Crantz.) — присутня в II ярусі деревостанів у всіх лісових масивах НПП (ЧКУ); бруслина карликова (*Euonymus nana* M.Bieb.) — популяція виду у скельнодубових лісах Бритавської дачі є найбільшою в Україні, вид не плодоносить (ЧКУ); в'язіль стрункий (*Securigera elegans* Lassen) — в трав'яному покриві скельнодубових кизилових лісів Бритавського ботанічного заказника та по-

диноко в Бритавській дачі (ЧКУ); відкаси́к татарниколистий (*Carlina onopordifolia* Besser) — велика популяція знаходиться в околицях Чечельника у степових урочищах Ромашково і Терещуків яр; гніздівка звичайна (*Neottia nidus-avis* (L.) Rich.) — спорадично на всіх ділянках; горицвіт весняний (*Adonis vernalis* L.) — росте на узліссях (Вербська дача, Єленово); зіновать подільська (*Chamaecytisus podolicus* (Blocki) Klaskova) — виявлена у степовому урочищі Ромашково; ковила волосиста (*Stipa capillata* L.) — виявлено декілька ділянок з домінуванням виду в урочищах Ромашково і Суха Балка (ЧКУ); ковила найкрасивіша (*Stipa pulcherrima* K. Koch) — рідко зустрічається в урочищах Вишня і Ромашково (ЧКУ); коручка пурпурова (*Eriopactis purpurata* Smith) — переважно в угрупованнях дуба скельного, зокрема у Крамарівській та Бритавській дачах (ЧКУ); лілія лісова (*Lilium martagon* L.) — поодинокі екземпляри на плакорній ділянці урочища Вербська дача (ЧКУ); любка дволиста (*Platanthera bifolia* (L.) Rich.) — поширена у грабових дібровах (Бритавська дача) (ЧКУ); осока затінкова (*Carex umbrosa* Host) — у невеликій кількості у південній частині лісового масиву Бритавська дача (ЧКУ); підсніжник білосніжний (*Galantus nivalis* L.) — поширений у всіх лісових урочищах (ЧКУ); скополія карніолійська (*Scopolia carniolica* Jacq.) — зростає у Червоногреблянській дачі (ЧКУ); сон великий (*Pulsatilla grandis* Wender.) — невеликі популяції виявлено на південь від Бритавської дачі (БЕРН, ЧКУ); тюльпан дібровний (*Tulipa quercetorum* Klokov et Zoz) — численні популяції у Червоногреблянській дачі (ЧКУ); фіалка біла (*Viola alba* Besser) — зустрічається у лісах Бритавської і Вербської дач (ЧКУ); цибуля ведмежа (*Allium ursinum* L.) [2].

Сон великий і відкаси́к татарниколистий занесені до Додатку II Директиви Ради Європи щодо збереження середовищ існування дикої фауни і флори. На землях, що стали територією парку, існують заповідні об'єкти інших категорій: ботанічні заказники загальнодержавного значення "Бритавський" (3259,0 га), "Ромашково" (8,7 га) і "Терещуків яр" (3,8 га), заказники місцевого значення "Вербська дача" (46,0 га) і "Червоногреблянський" (1492,0 га) [3].

Все свідчить про високу наукову цінність Національного природного парку „Кармелюкове Поділля”. У сучасних умовах розвиток національного природного парку є гарантією збереження біотичного різноманіття унікальних, рідкісних і типових природних ландшафтів.

Література

1. Вавричин М., Дашкевич Я., Кристалович У. Україна на стародавніх картах. Кінець XV — перша половина XVII ст. — К.: ДНВП "Картографія", 2004. — с. 22-23
2. Заповідні об'єкти Вінниччини. — Вінниця: Велес, 2005. — 104 с.
3. Куземко А.А., Яворська О.Г., Ворона Є.І., Чорна Г.А., Федорончук М.М. Ключові території національного рівня на території Вінницької області та їх значення для оптимізації мережі природно-заповідного фонду // Заповідна справа в Україні. — 2010. — т. 16, вип. 1. — С. 88-93.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ І ВИРОЩУАННЯ ЛІСОВИХ КУЛЬТУР

Губенко Ю.О.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

При створенні і вирощуванні штучних лісових насаджень слід виходити з базового теоретичного положення екологічно орієнтованого лісівництва, згідно якого природний ліс і так само лісові культурценози розглядаються як